

УДК (330.43+334.722)338.49

АДАПТАЦІЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Стоянова М.М., Журавльова Т.О., Добровольський О.І.

У статті досліджено закордонний досвід стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва та запропоновано шляхи його адаптації для вітчизняних умов.

У сучасних умовах роль малого та середнього підприємництва (МСП) важко переоцінити, тому що воно не тільки сприяє оптимізації структури ринку і зростанню зайнятості населення, але і формує значну частину валового внутрішнього продукту багатьох розвинених країн. Причиною незадовільного стану і стагнації в розвитку МСП у нашій країні є, як їх низький рівень стійкості і сприйнятливості до негативних впливів з боку підприємницького середовища, так і відсутність ефективних управлінських рішень щодо збалансованого розвитку національної економіки.

Необхідність вирішення цієї багатоаспектної і складної проблеми потребує розробки принципів, форм і способів забезпечення стійкого розвитку МСП, тобто методології, механізму і методів управління підприємницькою діяльністю, як головної умови успішного розвитку суб'єктів МСП на сучасному етапі економічних і соціальних перетворень у нашій країні. У цьому плані ми вважаємо доцільним проаналізувати та узагальнити досвід регулювання розвитку МСП у країнах, що стабільно розвиваються на протязі десятиріч.

Дослідження досвіду формування та реалізації державної підтримки малого та середнього бізнесу в розвинутих країнах дозволяє стверджувати, що склалися і досить успішно функціонують три типи систем державної підтримки: американський, європейський і японський.

Однією з країн, де ефективно розвивається сектор МСП є США, де існує майже 26 мільйонів підприємців та фірм, які представляють 99% американських компаній, і створюють від 60 до 80% нових робочих місць, працевлаштовують половину працездатного населення США і виробляють половину ВВП країни [1]. Таких успіхів малий бізнес в США досяг завдяки системній підтримці з боку держави, яку впроваджує Адміністрація малого бізнесу – незалежне федеральне відомство у складі уряду, підвітне президенту. Бюджет АМБ в 2011 році становив 997 млн. дол., а фінансові ресурси, спрямовані на підтримку МСП, склали не менше 500 тис. дол. на кожний штат, залежно від чисельності населення та кількості суб'єктів МСП [2].

Існують чотири програмних функції АМБ:

- забезпечення МСП доступу до капіталу: від мікрокредитів на задоволення найдрібніших потреб до значних позикових коштів та інвестицій;

- розвиток підприємництва через інформаційні послуги, технічну допомогу і навчання. АМБ надає індивідуальні консультації МСП, як при особистій зустрічі з фахівцями, так і через Інтернет, а також недорогі програми навчання для старт-апів більш ніж у 1800 географічних точках у США;

- сприяння МСП в укладанні контрактів з урядом (федеральні закупівлі товарів, робіт і послуг). Уряд США є найбільшим у світі покупцем товарів і послуг, який щорічно здійснює закупівлі на суму близько 200 млрд. дол. Відповідно до Закону про МП, АМБ, спільно з іншими федеральними міністерствами і відомствами, допомагає МСП отримати прибуток в розмірі близько 23 % від федерального бюджету, що виділяється на закупівлю товарів, робіт і послуг з контрактами з урядовими генпідрядниками [2]. АМБ також повідомляє підприємницькі структури про можливість участі в урядових контрактах в якості субпідрядників, проводить з ними роз'яснювальну роботу і відповідні програми навчання;

- захист інтересів МСП. Створений у 1978 р. у структурі АМБ відділ захисту інтересів МП розглядає затверджені Конгресом закони і представляє інтереси МП у слуханнях. Крім того, відділ оцінює, як позначаться на діяльності МСП ті чи інші законодавчі акти, а також проводить наукові дослідження з широкого кола питань, пов'язаних з МСП і кон'юнктурою підприємництва. Причому головного юрисконсульта цього відділу призначає Президент США.

У всіх штатах країни АМБ має регіональні представництва, які взаємодіють з Центрами розвитку підприємництва (ЦРП), які створюються АМБ спільно з університетами (іноді з адміністрацією штату). При цьому АМБ забезпечує 50 % – є фінансування ЦРП, а решта покривається приймаючою стороною з будь-якого одного з таких джерел: власні кошти університету, бюджет штату, приватні спонсори або меценати. Приймаюча сторона може забезпечити фінансування і матеріальними засобами (приміщення, обладнання, техніка тощо). Як правило, ЦРП створюється на базі одного з університетів штату, рідше – при органах влади штатів. Визначення університетів в якості партнерів має переваги пов'язані з тим, що вони незалежні від влади штатів, тобто зміна губернаторів не впливає на діяльність ЦРП.

Таким чином, ЦРП являє собою мережу громадських організацій, до складу якої входять АМБ, університети, а також (у деяких випадках) торгово-промислові палати, влади штатів і місцева адміністрація, неурядові організації та приватний бізнес, до складу якої входять понад 1000 ЦРП. ЦРП не отримують прямі доходи і прибуток, і їх діяльність націлена на досягнення непрямих результатів у вигляді отримання податків від МСП і створення нових робочих місць. Згідно зі статистичними спостереженнями, здійснюваними АМБ, 1 долар інвестицій у ЦРП приносить прибуток у

вигляді надходжень до бюджету від діяльності МСП у розмірі від 2-х до 19-ти доларів, залежно від штату. Крім того, з п'яти суб'єктів МСП, які отримали навчання і консалтинг у ЦРП, чотири зберігають свій бізнес протягом перших 5 років, тоді як з 5-ти суб'єктів МСП, які почали бізнес самостійно, тільки одному вдається проіснувати хоча б 5 років [2].

Головними цілями регулювання та підтримки МСП в ЄС є: зміцнення єдиного внутрішнього ринку; інтернаціоналізація підприємницької діяльності на рівні підприємств; усунення адміністративних бар'єрів; створення єдиного економічного простору в ЄС шляхом уніфікації законодавчої бази, посилення взаємодії країн-членів ЄС щодо створення економічного і валютного союзів в рамках ЄС.

У країнах ЄС державна підтримка МСП здійснюється на двох рівнях - наднаціональному та національному, що дозволяє раціонально розділити процедури прийняття рішень про надання окремих видів державної підтримки її реципієнтам.

З метою підвищення конкурентоспроможності європейської економіки, дія системи державної підтримки МСП в ЄС спрямована на зміцнення єдиного внутрішнього ринку та інтернаціоналізацію підприємницької діяльності на рівні окремих її суб'єктів, що знаходить своє відображення в розробці і реалізації загальноєвропейських і національних програм, основними з яких є: європейські програми фінансової допомоги, національні програми спрощення процедур створення нових підприємницьких структур, європейська програма розвитку вторинного ринку цінних паперів EASDAQ, європейська програма розвитку мереж "бізнес-ангелів", європейська та національні програми підвищення інноваційного потенціалу МСП, програма управлінської інтеграції в ЄС. У країнах ЄС важливу роль відіграє пряма фінансова підтримка МСП, найбільша частка якої надається у вигляді цільової фінансової допомоги (гранти, субсидії). Непряма державна допомога включає в себе законодавче регулювання, податкову політику, а також пільгові кредити для підприємств.

У цьому зв'язку велику увагу надається створенню мереж, розрахованих на максимальне розширення взаємодії малих і середніх підприємств з національними, регіональними та місцевими структурами їх підтримки. Таке співробітництво здійснюється в мережах: *Interprise* - заохочення прямих зв'язків і угод між підприємцями країн Європи; *Europartenariat* - стимулювання кооперативних зв'язків у менш розвинених регіонах; *BC -Net* - конфіденційний пошук партнерів за кордоном, в т.ч. за межами ЄС; *BRE* - відкритий підбір партнерів для створення спільних підприємств; Мережа ЄвроІнфоЦентрів, які надають МСП комерційну інформацію з широкого кола питань.

Одним з найбільш важливих напрямків регулювання та надання сприяння розвитку МСП є державне фінансування. Воно може здійснюватися як у вигляді прямого субсидування на основі бюджетного фінансування фондів, так і шляхом створення змішаних форм підтримки, надання гарантій з повернення кредитів, видача їх під пільгові відсотки, участь у капіталі малих і середніх фірм.

Так, 19 листопада 2013 Європейський парламент (ЄП) схвалив Багаторічну програму фінансового розвитку Європейського Союзу на період 2014-2020 років. Згідно цього документу, ключовим напрямком стане підтримка малих і середніх підприємств, які становлять близько 99% загального числа європейських фірм і створюють близько третини робочих місць у приватному секторі. Обсяг фінансування різних програм надання допомоги малому і середньому бізнесу через Європейський фонд регіонального розвитку подвоїться з 2014 по 2020 рр. - з 70 до 140 млрд. євро [3].

Японський досвід підтримки і розвитку малого та середнього підприємництва (МСП) відрізняється високим рівнем державного впливу на основні процеси реформування економіки країни. За короткий історичний період Японія вийшла в число лідерів світової економіки, володіючи дуже обмеженими природними ресурсами. Значною мірою це було досягнуто завдяки цілеспрямованій державній політиці, орієнтованій на всебічну підтримку і розвиток МСП.

В японській економіці нині діє 4,7 млн. МСП, цей сектор займає домінуюче положення, створюючи 51-54% національного ВВП і забезпечуючи роботою близько 30 млн. людей (у т.ч. 1,4 млн. індивідуальних підприємців), що складає більше 70% загальної чисельності працюючих у приватному секторі. Слід зазначити, що, незважаючи на значні коливання в темпах економічного росту, японський уряд постійно виділяє приблизно 0,13% від видаткової частини державного бюджету на розвиток і підтримку МСП [4].

Успішність реформування японської економіки багато в чому визначалася швидкістю й адекватністю реакції державних органів управління на зміни, що відбуваються на глобальних і внутрішніх ринках. З огляду на високу значущість сектора МСП в економіці країни, особлива увага в процесах реформування завжди приділяється вдосконаленню взаємодії державних, регіональних і місцевих органів влади з розгалуженою інфраструктурою підтримки МСП.

Починаючи з 2002 р. Агентство малого та середнього бізнесу Японії (SMEA) зосередило свою увагу на поліпшенні діяльності всієї державної інфраструктури розвитку і підтримки МСП. Основний акцент робився на посиленні координаційної взаємодії всіх елементів інфраструктури підтримки МСП з метою створення більш сприятливих умов для розвитку МСП при зростанні конкурентної агресивності зовнішнього середовища. Особлива увага приділялася організаційному вдосконаленню інститутів фінансової, технічної, інноваційної і виробничої підтримки діючих і знов створюваних МСП.

Процес подальшого вдосконалення японської державної системи підтримки і розвитку МСП продовжився в 2004 р., коли було створено незалежне адміністративне агентство "Організація підтримки МСП і інноваційного розвитку регіонів Японії" (Organization for SME and Regional Innovation of Japan – SMRJ) [5]. Агентство SMRJ було утворено шляхом злиття трьох державних компаній, які діяли раніше: "Японської корпорації МСП", "Японської корпорації регіонального розвитку" і "Фонду реструк-

туризації промисловості". Діяльність SMRJ спрямована на реалізацію політики Міністерства економіки, торгівлі і промисловості Японії, втілену в середньострокових планах агентства SMEA щодо надання допомоги сектору МСП у частині вдосконалення управління підприємствами в процесі їх модернізації і технологічного розвитку. Агентство SMRJ координує взаємодію всіх центрів підтримки МСП, що надають технічну, консультаційну, матеріальну і фінансову підтримку МСП.

Регіональні відділення SMRJ, активно зміцнюючи зв'язки з різними структурами підтримки МСП, з партнерськими організаціями і місцевими органами влади, поєднують їх можливості для якнайшвидшого економічного оздоровлення регіонів і депресивних територій.

У структурі SMRJ діють 9 інститутів удосконалення технологій і управління МСП, 4 технопарки і ряд бізнес-інкубаторів. У них щорічно одержують теоретичну і практичну підготовку з усіх питань підприємницької діяльності (фінансовий менеджмент, робота з персоналом, навчання, управління підприємством, забезпечення продажів, організація виробництва тощо) близько 4 тисяч фахівців і керівників малих підприємств.

Грунтуючись на досвіді США і розвинутих Європейських країн щодо залучення до консультаційної діяльності пенсіонерів з числа висококваліфікованих фахівців, агентство SMRJ разом з Японською торговельно-промисловою палатою (ТПП) поступово розширює подібну практику допомоги новим МСП при освоєнні нових виробництв із застосуванням передових технологій. Для всебічного підвищення кваліфікації підприємців агентство SMRJ у взаємодії з адміністраціями префектур і місцевих ТПП, реалізують цикл навчальних програм по проведенню різних семінарів і лекцій з питань менеджменту, застосуванню інформаційних і високих технологій, по освоєнню передового досвіду тощо.

З метою надання максимальної підтримки МСП на різних рівнях, агентство SMRJ розширює і підсилює зв'язки з великими корпораціями, місцевими адміністраціями, торгово-промисловими палатами, суспільними об'єднаннями підприємців, кредитно-фінансовими інститутами й університетами. Тісна взаємодія агентства SMRJ з регіональними і місцевими адміністраціями дозволяє постійно оцінювати досягнуті результати і правильно визначати потреби підприємців у якісних, своєчасних і доступних послугах, наданих у координації з іншими інститутами підтримки МСП.

Створення розвинутої і багатофункціональної інфраструктури підтримки МСП на всій території країни є однією з найважливіших умов стійкого розвитку цього сектора економіки. Для цього в Японії було створено три наступних базових типи центрів підтримки МСП: "венчурні центри підтримки підприємництва – ВЦПП"; "Муніципальні центри підтримки МСП – МЦПП" і "Регіональні центри підтримки МСП – РЦПП". Сьогодні до державної інфраструктури підтримки і розвитку МСП входять 8 венчурних, 59 регіональних і 261 муніципальних центрів підтримки МСП, агентство SMRJ, а також мережа дослідницьких інститутів, інформаційних служб і кредитно-фінансових організацій. Координацію взаємо-

дії всіх елементів інфраструктури підтримки МСП здійснює агентство SMRJ, широко використовуючи можливості інформаційних систем. Державна система підтримки МСП у сукупності з приватними фінансовими інститутами і суспільними підприємницькими організаціями утворюють японську національну систему підтримки МСП.

Таким чином, у країнах з найбільш розвиненим сегментом МСП регулятивні практики зводяться до мінімуму: спрощується система регулювання МСП і переглядаються норми, які пред'являються до нього, як у виробничому секторі, так і у сфері торгівлі. Крім того, спільним для них є існування державного органу, який реалізує політику і відповідальний за розвиток сектора МСП, підзвітний першій особі країни (як Адміністрація малого бізнесу в США або агентство SMRJ в Японії). Отже, наші дослідження довели, що найбільш прийнятним для України є створення (на базі Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва) державного органу, який буде реалізувати політику і відповідати за розвиток сектора малого та середнього підприємництва (наприклад, Агентство МСП), та буде підзвітним Президенту.

Література:

1. Дыханов Г. Зарубежный опыт поддержки МСП. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.business-expert.net/ru/пресс-центр/статьи-компании/зарубежный-опыт-поддержки>.
2. <http://www.damu.kz/8003>
3. http://ec.europa.eu/budget/mff/figures/index_en.cfm
4. Підприємництво в Японії // <http://www.mof.go.jp/english/budget/e20051224a.pdf>
5. Організація підтримки МСП і інноваційного розвитку регіонів Японії // <http://www.smrj.go.jp/index.html>

Abstract

Stoyanova M.N., Zhuravleva T.A., Dobrovolsky O.I.

Adaptation of foreign experience stimulating small and medium business

This paper investigates foreign experience to stimulate the development of small and medium enterprises and the ways of its adaptation to local conditions.